

Pál Zoltán

INTERNÁLÁSOK MAGYARORSZÁGON (1945–1953)

Idén áprilisban volt félévszázada annak, hogy Magyarországon megszüntették az internálás (rendőrhatósági illetve közbiztonsági felügyelet) intézményét. 1960-ig azonban több ezer embert ragadtak ki megszokott életkörnyezetéből, szakítottak el családjától és tartottak hónapokig vagy akár évekig fogságban úgy, hogy jogilag nem is ítélték őket szabadságvesztésre. Internálni nemcsak diktatúrákban lehetett, Európa és a világ számos más demokratikus berendezkedésű államában is éltek ezzel az eszközzel a 20. század során (főleg háborúk alatt, amikor több állam is internálta a területén tartózkodó azon személyeket, akik valamelyik ellenséges ország állampolgárai voltak).¹ Tanulmányomban a magyarországi internálások legsötétebb időszakát kívánom bemutatni, az 1945 és 1953 közötti években történt eseményeket.

Az internálás (más néven rendőrhatósági őrizet) a hatalomnak egyfajta eljárástechnikai eszköze volt a vélt vagy valós ellenfeleivel szemben. A jogszolgáltatás hagyományos eljárásain kívül alkalmazták, mivel minden előzetes vizsgálat nélkül, politikai megítélés alapján közvetlenül végrehajthatta az erre kijelölt hatalmi szerv.² Az internáltak konkrét, bizonyítható bűncselekményt általában nem követtek el, a hatalom birtokosai azonban fontosnak tartották rendőri ellenőrzés alatti tartásukat, vagy legalábbis bizonyos szabadságjogaik korlátozását.

Magyarországon – hasonlóan Európa többi államához – az első internálásokkal kapcsolatos jogszabályok már az I. világháború előtt megszülettek. A létező törvényeket és rendeleteket egészítették ki a két világháború között meghozott 4.352/1920., 30.035/1920., és 3.000/1922. BM sz. rendeletekkel. A meghatározott korlátozási eljárásokat 1939-ben emelték törvényre (1939:II. tc.), amiket kiegészítettek a 8130/1939. ME. sz. és 760/1939. BM. sz. rendeletekkel. Ezek a jogszabályok váltak 1945-től az internálás „jogi” alapjává.³ A jogszabályok alapján megállapítható, hogy az 1945-ig közigazgatási eljárás alá vont internáltak három szigorítási fokozatú rendszerben felügyelték:

I. fokozat a rendőrhatósági felügyelet (ref.). Ezt szabályozza az említett 760/1939. BM. sz. rendelet 3. §-a. Ebben az esetben a foglyot fizikailag nem izolálják, de személyi és mozgásszabadságában korlátozzák (például engedély nélkül nem hagyhatja el a szá-

¹ A magyar irodalomban a legismertebb példa erre Kuncz Aladár író esete, aki éppen Franciaországban nyaralt, amikor kitört az I. világháború, és a francia állam öt évre internálta mint az országgal szembenálló Osztrák–Magyar Monarchia állampolgárát. Lásd KUNCZ Aladár: *Fekete kolostor. Feljegyzések a francia internáltságból*, Budapest, Szépirodalmi, 1963.

² Vö. BANK Barbara: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai = Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*, szerk. Gyarmati György, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2004, 107.

³ Lásd SZAKÁCS Sándor – ZINNER Tibor: *A háború „megváltozott természete”. Adatok és adalékok, tények és összefüggések – 1944–1948*, Genius Gold – Batthyány Társaság, Budapest, 1997, 215.

mára kijelölt települést, éjjel nem távozhat el lakásáról, nyilvános helyeket, gyűléseket nem látogathat, ellenőrzi a postáját stb.).

II. fokozat az ún. „házi internálás”, az előbbi szigorított formája, egyfajta személyre szabott kijárási tilalom.

III. fokozat a rendőrhatósági őrizet, a tulajdonképpeni internálás: jórészt a sűrűn lakott területektől, városoktól távol őrzött táborokban történő elkülönítés.⁴

Ez a hármas tagozódás gyakorlatilag átmentődött az 1945 utáni időszakra is, azzal a különbséggel, hogy a szigorított rendőrhatósági felügyelet („házi internálás”) helyébe a kényszerlakhely-kijelölés, kitelepítés lépett.

Internálások a koalíciós időszak alatt

1944 után a szovjetek által támogatott Ideiglenes Nemzeti Kormány újabb rendeletekkel szabályozta az internálásokat. A háború utáni időszakban elsősorban a háborús bűnösöket, fasisztákat, nyilasokat, szélsőjobboldali csoportok tagjait igyekeztek internálni, vagy bárkit, aki az ország újjáépítését akadályozta. Ezt tükrözte a 81/1945. ME. sz. rendelet, amely 1945. február 5-től május 1-jéig kihirdethető főbüntetésként alkalmazta az internálást, melyet mind az igazolóbizottságok, mind pedig a népbíróságok kiszabhattak. Az internálás időtartama legalább hat hónap, maximum 24 hónap lehetett (a félévenkénti meghosszabbítást hívták „beljebbezésnek”). 1949 után azonban egyre ritkábban hosszabbítottak, gyakorlatilag éveken át internálásban tartottak több ezer embert. A 302/1945. ME. sz. rendelet alapján valamennyi nem zsidó, Magyarországon tartózkodó német állampolgárt internálni kellett. A május elsején közzétett 1440/1945. ME. sz. rendelet módosította a népbíróságok működését: megszüntette az addig főbüntetésként alkalmazott internálást, ugyanakkor bevezette a kényszermunkát, amely életfogytig vagy határozott időre volt kiszabható. Már 1945 áprilisában kialakult az a gyakorlat, hogy a vegyes összetételű (azaz több koalíciós párt) tagjaiból álló népbíróságok által felmentett személyeket Budapesten a kommunista irányítás alatt álló Magyar Államrendőrség Budapest Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya internálta. A népbírósi rendelet módosításával ugyanis az internálás kikerült a népbíróságok hatásköréből, s a már konszolidálódott rendőrhatóságok hatáskörévé vált.⁵

Péter Gábor, a Politikai Rendészeti Osztály vezetője 1945. április 12-i beszámolója szerint hatósága összesen 1869 főt internált a fővárosban (1547 nyilast, 196 volksbundistát és 126 személyt egyéb politikai okok miatt).⁶ Ugyanez a jelentés Budapesten és környékén 15 internálótáborról számolt be, melyekben kb. 23 000 személyt tudtak

⁴ Lásd DRUCZA Attila: „Buda–Dél – Dél–Buda”. A buda–déli internálótábor története a jogtörténeti források tükrében = *Variációk. Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére*, szerk. Ötvös István, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2004, 266.

⁵ Lásd ZINNER Tibor: *Háborús bűnösök pereit. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945–1949*, Történelmi Szemle 1985/1., 120.

⁶ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára [a továbbiakban: ÁBTL] 2.1. XI/4, 9–10.

elhelyezni és foglalkoztatni 1945 áprilisáig (ez korántsem jelenti azt, hogy állandó telítettségben voltak ezek a táborok, melyek tényleges létszámáról ebben a jelentésben sincs adat).⁷ Internáló- és kitelepítő tábor működött ekkor a Mosonyi utcai börtönben (az egykori Tolonházban), a Gyűjtőfogházban, a Böszörményi úti csendőrlaktanyában (XII. kerület), a Gubacsi úti téglagyárban (Pestszenterzsébet), Budaörsön, Buda-Délen, Kispesten, Rákospalotán, Újpesten, Mátyásföldön, Kistarcsán és még sok egyéb helyen. 1945. április 12. és 30. között újabb 2643 főt internáltak.

Az internálások szabályozásában fontos szerepe volt Erdei Ferenc belügyminiszter 1945. június 21-én kelt bizalmas rendeletének (138.000/1945. sz.), amely korlátlan lehetőséget biztosított a hatóságoknak az internálásra (a rendeletet csak az 1990-es évek második felében hozta nyilvánosságra Palasik Mária⁸). A rendelet felsorolta azokat a pártokat, társaságokat, egyesületeket, szövetségeket, amelyek tagjait internálni kell, ha azok bármely okból (például bizonyíték hiánya miatt) a népbíróságnak nem adhatók át. Ebből kifolyólag internálhatóvá vált az egykori kormánypárt, a Magyar Élet Pártjának jobboldala, a nyilas és a jobboldali/szélsőjobboldali pártok vagy egyesületek (Nemzeti Munkaközpont, Magyar Megújulás Pártja, Antibolsevista Ifjúsági Tábor, MOVE, Magyar Nemzeti Szocialista Párt, Magyar Tudományos Fajvédő Társaság, Hungarista Mozgalom, Országos Vitézi Szék, Turul Szövetség, Levente Egyesület, Zsidókutató Intézet stb.) tagjainak jelentős része. Emellett rendőrhatalósági őrizet alá helyezhették a besúgókat és feljelentőket, a fasiszta és háborús propaganda terjesztőit, a volksbundista és németbarát elemeket. A rendelet az ipari munkásokkal, kisparasztokkal és földmunkásokkal jóval elnézőbb volt, mint más társadalmi rétegekkel.⁹ Párttagnak azt tekintette, aki legalább két hónapig fizetett tagdíjat. Viszont súlyosbító körülménynek vette, ha valaki korábban szociáldemokrata vagy kommunista párttag volt, majd később valamelyik fenti párthoz csatlakozott. A rendelet lehetővé tette a gazdasági visszaéléseket elkövetők internálását is. Tehát internálhatóvá váltak azok, „akik az ország demokratikus szellemben való újjáépítését” gátolni igyekeztek. Egy szintén titkos belügyminiszteri belső utasításra pedig bevezették azt a gyakorlatot, hogy a népbíróságok által felmentett személyeket preventív cézzal internálni lehetett.

A háborús és népellenes bűnösök, szélsőjobboldali párttagok mellett sok kitelepítésre váró német nemzetiségű személyt is internáltak, nemegyszer családjukkal együtt. Tolna megyében több falu sváb lakosságát gyűjtötték össze a lengyeli, nagymányoki, tolnai, szekszárdi, bátaszéki, györkönyi, simontornyai táborokban. Lengyelben az Apponyi-kastélyban helyeztek el sok embert, rettenetes körülmények között. 1945. április 29-én (nem sokkal a tábor megnyitása után) dr. Schreck Ádám orvos így számolt be tapasztalatairól:

⁷ Vö. BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 108.

⁸ PALASIK Mária: *Bizalmas belügyminiszteri rendelet az internálásokról (1945)*, Társadalmi Szemle 1997/7., 87–94.

⁹ Lásd Uo., 88.

A folyosókban – szalmán – az emberek zsúfoltan fekszenek; ez a hely huzatos, hideg, az elhelyezettek pedig a közlekedést akadályozzák, sőt helyenként lehetetlenné teszik. A sötétség beálltával semmiféle világítóeszköz nem áll rendelkezésre. Ez éjjel minden közlekedést lehetetlenné tesz. [...] A kastély lakói meleg ételben eddig nem részesültek, ami főleg a gyermekekre lehet végzetes. Gyógyszerek, kötszerek nem állnak rendelkezésre. Férfiak és nők, valamint a gyermekek együtt vannak. Mosakodási, tisztálkodási lehetőség alig van.¹⁰

A német rabok sorsa általában a Németországba való kitelepítés lett. A táborokat fokozatosan számolták fel, azokat a személyeket, akik igazolni tudták, hogy nem voltak a Volksbund tagjai, általában hamar elengedték (viszont elkobzott otthonaikba nem térhettek vissza). Jelentős német nemzetiségű (illetve németbarát) fogoly tartózkodott még a pécsi internálótáborban is. Emellett táborok működtek még 1945–1946 folyamán Egerben, Berettyóújfaluban, Nagykanizsán, Sopronban, Győrben, Baján, Szentesen, Székesfehérváron, Szikszón, Veszprémben, Várpalotán, Ajka-Csinger-völgyön, Debrecenben, Gyulán, Balassagyarmaton, Szegeden, Gödöllőn, Miskolcon, Makón, Esztergomban, Kecskeméten, Kaposváron, Nyíregyházán, Mátészalkán, Szombathelyen, Zalaegerszegen, Sátoraljaújhelyen, Mosonmagyaróváron és Komáromban is.¹¹

Az internáltakat különböző közmunkákra vezényelték, vagy gyáraknak, üzemeknek, mezőgazdasági vállalatoknak, esetleg bányáknak adták bérbe. 1945–1947-ben általában romeltakarítási munkára küldték ki őket, a buda-déli tábor internáltjai pedig aknákat is szedtek.¹²

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945 szeptemberében fogadta el az 1945:VII. törvény-cikket a népbíróságokról, amely törvényerőre emelte addigi – rendeletekben szabályozott – működésüket. Az ítéleteket első fokon a népbírákból álló tanácsok hozták (melyekben helyet kaptak a szakképzett tanácsvezetők mellett a laikus, politikai szervezetek által delegált népbírák is), másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) szakképzett jogászai ítéleztek. Mivel az első fokon eljáró, egyes fővárosi valamint vidéki népbírószági tanácsok sokszor túl szigorú ítéletet hoztak, a NOT általában enyhítő határozatot hozott. Emiatt azonban az MKP, majd az MDP sokszor erősen kritizálta a szervezet munkáját, és 1946 őszétől (miután létrejött a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztálya) a felmentetteket sokszor törvénytelenül internálták.

A demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény kiterjesztette az internálás lehetőségét arra, aki megkísérelte a tiltott határátlépést, valamint arra, aki ellen szervezkedésben való részvétel miatt büntetőeljárás indult. Emellett azt is internálhatták, aki a Német Birodalom területéről mint katona vagy kihurcolt levente 1946. szeptember 1. után tért vissza a magyar állam területére.¹³

¹⁰ Idézi TÓTH Ágnes: *Földreform, internálás, belső telepítés Magyarországon 1945 után*, Barátság 2006/3., 5021.

¹¹ Lásd BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 117–118.

¹² DRUCZA: *I. m.*, 280.

¹³ Lásd SZENDREI Géza: *Magyar internálások 1704–1960*, Rejtjel, Budapest, 2007, 19.

1945. október közepén a Budapestre szállított vidéki internáltak száma meghaladta a tízezret (a növekedésben a közelgő választások is szerepet játszottak), de a szám az év végére hatezerre csökkent. A munkás és paraszt származású internáltak zöme (köztük rengeteg kisnyilas) még 1945-ben szabadlára került gazdasági és politikai megfontolások alapján.¹⁴ 1946 áprilisától ismét nőtt az internáltak száma, annak ellenére, hogy a táborok száma csökkent. Budapesten és környékén 18 000 internáltat tudtak őrizni és dolgoztatni.¹⁵

Az 1945–1949 közötti korszak internálásait két nagy részre oszthatjuk: 1946 októbere előtti és utáni szakaszra. 1946 októbere előtt ugyanis az internáltakat decentralizáltan őrizték (az illetékes helyen hozott határozatok alapján), s csak 1946 őszétől hozták létre Buda-Délen a Központi Internálótábort. 1949–1950-ig (a Kistarcsai Központi Internálótábor létrehozásáig) az egész országból ide hozták a megszüntetett lágerek foglyait. Szintén 1946 őszén alakították meg a Belügyminisztériumban az Internálási Ügyek Központi Szervét, amely felső szinten irányította a rendőrhatalósági őrizet alá helyezéseket. 1946 októberében 4370 főt őriztek Buda-Délen.¹⁶ 1947-ből csak szórványos adatokkal rendelkezünk: annyit tudunk, hogy a 28 területi államvédelmi osztály 595 főt helyezett rendőrhatalósági őrizet alá szeptember 1-jéig. 1948 elejére ismét kevesebb lett az internáltak száma, kora ősztől azonban ismét növekedésnek indult, hogy az 1949 tavaszi munkák megkezdéséig ismét csökkenjen (az internáltak közel fele munkás illetve paraszt volt, akikre szükség volt az iparban és a mezőgazdaságban), majd a nyári időszakra tovább apadjon, s azután ismét lassan emelkedésnek induljon.¹⁷ Az internáltak száma különböző felülvizsgálatok miatt is csökkenhetett, de a német lakosok tömeges kitelepítése is apasztotta a létszámot a táborokban (1945-ben az internáltak negyede Volksbund-tag volt).¹⁸

1945 és 1950 eleje között az internáltak száma meghaladta a 40 000-et, s legalább 7000-rel meghaladta az 1945:VII. és 1946:VII. tc. alapján elmarasztaltak számát. Azaz az internáltakkal összefüggő, sokszor a már jogerős börtönbüntetést követő, ugyanazon bűnért ismételten kirótt, törvénytelen közigazgatási büntetés sokkal több személyt érintett, mint maga a népbírászkodás.¹⁹ A koalíciós kori internálások idővel elvesztették kiemelt jelentőségüket, az 1950 tavaszán–nyarán újjáéledő intézmény azonban újabb lökést adott a szabadságkorlátozás ezen formájának.

Internálások a sztálinista diktatúra időszakában

A totális diktatúra kiépítésében döntő jelentősége volt Kádár János belügyminiszter 288.009/1948. BM. sz. rendeletének,²⁰ mely 1948. szeptember 10-én lépett életbe. Ez létrehozta a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályából a rendőrségtől hatáskö-

¹⁴ Vö. ZINNER: *I. m.*, 123.

¹⁵ Lásd Fővárosi Közlöny 1945. szeptember 25. (60. sz.), 634–636.

¹⁶ ZINNER: *I. m.*, 122.

¹⁷ *Uo.*, 124.

¹⁸ *Uo.*, 125.

¹⁹ Lásd SZAKÁCS–ZINNER: *I. m.*, 218.

²⁰ Rendőrségi Közlöny 1948/19.

rileg és anyagilag is független Államvédelmi Hatóságot, amely közvetlenül a belügyminiszter alárendeltségébe tartozott. Az ÁVH a 288.010/1948. BM. sz. rendelet alapján internálhatott bárkit, akit az állam érdekei szempontjából veszélyesnek talált.

Az önálló Államvédelmi Hatóság 1949. december 28-án jött létre hivatalosan, a 4353/1949. MT. sz. rendelet²¹ elfogadásával. Ennek értelmében az ÁVH kikerült a belügyminiszter hatásköre alól, s a Minisztertanácsnak (valójában az MDP Titkárság legfelsőbb vezetésének) alárendelt szervezet jött létre. Az ÁVH-n belül előbb a VI. – a Jog- és Börtönügyi Főosztály –, majd a Vizsgálati Főosztály alá helyezték az ÁVH börtön- és internálótáborait. A főosztály vezetője kezdetben Décsi Gyula alezredes, majd 1951-től Juhász László ezredes volt, 1953. március 4-től a főosztály élére Zsidi Gyula alezredes került.²² Emellett egyes internálótáborok (például Recsk, Kistarcsa) őrzését a IV. Főosztály (Belső Karhatalom és Határőrség Főparancsnoksága) alá tartozó karhatalmi őrzőszázadok látták el.²³

Az ÁVH internálási rendszere mellett megmaradt a rendőrség internálási joghatósága is. 1945-ben a Belügyminisztérium IV. Közrendészeti Főosztálya alá tartozó 15. (ellenőrzési) ügyosztály alá tartozó IV/15-a alosztály intézte a rendőrhatalósági őrizettel és felügyelettel kapcsolatos ügyeket, nyilvántartotta és felügyelte a rendőrség kezelésében lévő internálótáborokat.²⁴ 1946-ban a IV/4-a alosztály intézte az internálásokat Radó Gyula irányítása alatt.²⁵ 1948 után a Közrendészeti Főosztály alá tartozó 9. Igazgatásrendészeti Osztályon belüli 1. számú, ún. internálási alosztály foglalkozott az internálási ügyekkel. Javaslatot tehetett rendőrhatalósági őrizet alá helyezésre, felülvizsgálhatta az internálási ügyeket, az ÁVH javaslatára, illetve azzal egyetértésben beutalhatott személyeket zárt táborokba.²⁶

A táborok jelentős részében munkára fogták az internáltakat, amit a Közérdekű Munkák Igazgatósága (KÖMI) által irányított munkahelyeken végeztek. Ezt a szervezetet 1951. december 1-jén állították fel, és 1952. március 29-én helyezték a belügyminiszter felügyelete alá.²⁷ Vezetője Garasin Rudolf volt, a szovjet GULAG-rendszer szakértője.

(Buda-Dél, az első központi internálótábor) Az első nagy társadalmi elkülönítő tábor a már említett Buda-Dél (vagy Dél-Buda) volt, amelyet az egykori Károly-laktanya épületeiben alakítottak ki a Budaörsi út 61. szám alatt (ma itt áll a Petőfi-laktanya). 1946-tól a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Központi Internálótábora (6382-es

²¹ Magyar Közlöny 1949/268.

²² Lásd BORECZKY Beatrix: *Az Államvédelmi Hatóság szervezete, 1950–1953 = Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999*, szerk. Gyarmati György, Történeti Hivatal, Budapest, 1999, 104.

²³ Uo., 99–100.

²⁴ Vö. RÁCZ Béla: *A Belügyminisztérium újjászervezése, 1944. december – 1948. Július*, Levéltári Közlemények 1970, 106.

²⁵ Uo., 117.

²⁶ Lásd BANK Barbara: *A Mosonyi utcai Toloncház és kapcsolatai, különös tekintettel a recski táborra (1950) = Variációk, 278–292, különösen 281.*

²⁷ Vö. T. VARGA György: *Adalékok a börtönügy és a rabmunkáltatás történetéhez, 1949–1953 = Trezor 2. A Történeti Hivatal évkönyve 2000–2001*, szerk. Gyarmati György, Történeti Hivatal, Budapest, 2002, 161–162.

intézményi számon).²⁸ A tábor végig megmaradt a rendőrség kezelésében, az ÁVH nem vetett rá szemet, 1949-től saját táborhálózatot épített ki. 1949-ben Kistarcsa lett a központi internálótábor, Buda-Dél foglyait innen fokozatosan szállították át 1949 tavaszán és nyarán. Buda-Dél földrajzi helyzete és mérete miatt alkalmatlan volt arra, hogy hosszabb távon gyűjtőtáborként működjön, de hivatalosan nem szüntették meg 1953-ig, fenntartották ideiglenes elosztóhelyként, egyfajta háttérintézményként. A legnagyobb zsúfoltság idején 5000 és 10 000 fő között mozgott az internáltak létszáma.²⁹

(*Kistarcsa, az ÁVH központi internálótábor*) Buda-Dél elhelyezkedése és technikai adottsága nem felelt meg az ÁVH által támasztott követelményeknek, Kistarcsa viszont már kiváló létesítménynek bizonyult arra, hogy az egész ország megfélemlítését szolgáló tömeges terror egyik központi helyszíne lehessen. 1950. május 5-én, hajnali három-négy óra tájban az ÁVH szabályos katonai akció keretében, tűzérési fegyvereket is felvonultatva szállta meg Kistarcsát.³⁰ A két háború között is internálótáborként működött az intézmény, az illegális kommunista mozgalomban részt vevő személyeket zárták ide, a világháború alatt pedig elhurcolt zsidókat, és munkaszolgálatosokat tartottak itt embertelen körülmények között. 1945 után előbb háborús bűnösöket, kitelepítésre váró németeket, szélsőjobboldali pártok tagjait őrizték Kistarcsán, idővel pedig ide kerültek a Rákosi-rendszer vélt vagy valós ellenségei is. Kistarcsa lett 1950-ben a Mosonyi utcai Toloncház mellett az ÁVH központi gyűjtőtábor.³¹ Az internálási véghatározat után ide szállították a foglyokat, hogy elosztás után a kiválasztottakat más táborokba (Recsk, Tiszalök, Kazincbarcika, Oroszlány stb.) továbbítsák. Miután a tábort átvette az ÁVH, a rabok élete sokkal rosszabb lett: mindennaposak lettek a verések, kínzások, emellett minden joguktól (levélírás, csomagküldés, látogatás, mise stb.) megfosztották az internáltakat.

A tábor rabja volt többek között a Horthy-kori kommunista mozgalom két jelentős alakja: Demény Pál és Weisshaus Aladár. De a két háború közötti időszak jelentős katonatisztjei, politikusai szintén a táborban raboskodtak, például Ruszkiczay-Rüdiger Imre vezérezredes, a honvédelmi miniszter egykori helyettese, Kéri Kálmán vezérkari ezredes, a moszkvai fegyverszüneti küldöttség egykori tagja, Szentpétery György vezérkari ezredes, a Horthy-rendszer hírszerző és kémelhárító szervének, a vezérkar 2. osztályának (Vkf. – 2) egykori tisztje. A szélsőjobboldali politikusok közül Kistarcsán volt fogoly Málnási Ödön, a Szálasi Ferenc vezette Hungarista Mozgalom főideológusa, Böszörményi Zoltán, a kaszákkeresztesek egykori vezetője, valamint Andréka Ödön, a Nyilaskeresztes Párt szervezési osztályának egykori első embere is. De az egykori koalíciós pártok tagjai is megfordultak a hírhedt létesítményben: itt volt internált többek között az emigrációba kényszerített egykori kisgazda miniszterelnök Nagy Ferenc titkára, Kapócs Ferenc is, vagy Pártay Tivadar, az FKGP vidéki szervezési osztályának egykori vezetője.³²

²⁸ Vö. BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 118.

²⁹ Lásd DRUCZA: *I. m.*, 269.

³⁰ *Uo.*, 271.

³¹ Lásd ÁBTL 4.1. A-502, a Kistarcsai gyűjtőtábor iktatókönyve 1951–1953, 4.

³² ÁBTL 4.1. A-506., 51–55.

A szélsőjobboldali és szélsőbaloldali politikusok, a régi rendszer katonatisztjei és hívei, a koalíciós pártok egykori tagjai mellett volt még egy jelentős csoport a táborban: az „egyházi reakció”. 1948 és 1953 között legalább 100 pap fordult meg Kistarcsán,³³ katolikusok és protestánsok egyaránt. A legismertebb katolikus internáltak egyike Németh Alajos soproni pap és hittanár, akit ártatlanul hurcoltak előbb Buda-Délre, majd Kistarcsára. 1948 júniusától 1950 februárjáig volt internálásban, és utána sokáig rendőrhatalósági felügyelet alatt állt.³⁴ Ő még azelőtt szabadult, hogy a tábort átvette volna az ÁVH. Meszlényi Zoltán püspök már nem volt ilyen szerencsés: miután a káptalan az állam által támogatott Beresztóczy Miklós helyett őt választotta meg esztergomi érseki helynökké, az ÁVH 1950. június 29-én elhurcolta. Hónapokig raboskodott Kistarcsán, magánzárkában őrizték, a kínzások, verések és megfázás következtében (téli nyitott ablaknál kellett tartózkodnia) 1951. március 4-én meghalt.³⁵ A tábor másik ismert vértanúja Vid József volt, a magyar jezsuita rendtartomány gondnoka, aki 1952-ben hunyt el az embertelen körülmények között. Mellettük évekig a táborban raboskodott Mócsy Imre jezsuita, a szentírástudományok doktora, Tüll Alajos, a jezsuita rend helyettes tartományfőnöke, Giegler Károly kanonok, Süle Ferenc kanonok, aki segített – sok más személy mellett – Sulyok Dezsőnek és feleségének emigrálni.³⁶ Nem lenne teljes a kép, ha nem szólnánk a reformátusok vértanújáról, Ráski András aranyosapáti lelkészről, aki 1953. január 19-én halt meg.³⁷

Kistarcsán külön elkerített női ezred is létezett, ahol kb. 300 főt tartottak fogva. Közük volt számos elítélt szélsőjobboldali politikus felesége is, például a kivégzett nyilas vezér, Szálasi Ferenc özvegye, Lutz Gizella, vagy a szintén halálra ítélt nyilas politikus, Hubay Kálmán özvegye, Ischl Gizella, de Kistarcsán volt internált Sándor Gizella, annak a Hain Péternek a felesége, aki 1944–1945-ben a hírhedt nyilas erőszakszervezetet, az Állambiztonsági Rendészetet irányította. A baloldali mozgalmakhoz tartozó személyek nőrokonai sem kerülhették el az internálást: Demény Pál felesége (szül. Liska Teréz) és közös gyermekük, Vera is a táborban volt, ahogy Demény egyik nagy híve, Vida Lajos is (Demény Vera férje). Mivel a női ezred szigorúan el volt különítve a férfiak részlegétől, jó ideig nem is tudták, hogy ugyanazon tábor foglyai. Kistarcsa foglya volt a Rajk-per egyik elítéltjének, a szociáldemokrata Justus Pálnak a felesége, Wagner Edith is.

(*Recsk, a titkos kényszermunka-haláltábor*) Bár Kistarcsa volt a legnagyobb tábor, a legismertebb, leghírhedtebb kétségtelenül a recski láger volt. A Mátrában fekvő Barkóczy-tanyán kialakított, titkos létesítményt számmal sem jelölték, a külvilágtól teljesen elzárva alakították ki, az ide szállított emberek rokonai semmit sem tudtak szeretteikről. 1950 júliusától működtették, az első rabokat (35 ún. „jobboldali” szociáldemokratát) 1950. július 18-ról 19-re virradó éjszakán szállították ide a Toloncházból. A sorozatos transzpor-

³³ Lásd TOMKA Ferenc: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynök-kérdés*, Szent István Társulat, Budapest, 2005, 82.

³⁴ Lásd önéletrását: Dr. NÉMETH Alajos: *Papok a rács mögött (1948–1950). Korrajz (Sokak személyes élményeinek naplója)*, Szent István Társulat, Budapest, 1991.

³⁵ TOMKA: *I. m.*, 131. (A vértanú püspököt 2009. október 31-én boldoggá avatták.)

³⁶ ÁBTL 4.1. A-506., 54–55.

³⁷ ÁBTL 4.1. A-1248/1., 71.

tok után kb. 1000 fős lett a láger állománya, a legnagyobb zsúfoltság idején 1300–1600 fő tartózkodhatott a táborban.³⁸ 1952-ben főleg a Szovjetunióból hazatért hadifoglyokat hozták Recskre, akiket a magyar állam vezetői nem kívántak szabadon engedni, helyette szétszórták őket különböző internálótáborokban.

Recskről számos visszaemlékezés született már az egykori rabok tollából. Jelentős visszaemlékezés-gyűjteménynek számít Böszörményi Géza (aki maga is a tábor egykori foglya volt) és Gyarmathy Livia 1989-es dokumentumfilmje (*Recsk 1950–1953. Egy titkos kényszermunkatábor története*), amely számos túlélő és egykori ávos őrrrel készített interjúk gyűjteménye. Az interjúk szövegei több kiadásban is olvashatóak (először 1990-ben jelentek meg a dokumentumfilmmel azonos címen, majd 2006-ban napvilágot látott két újabb, bővített kiadás).³⁹ A filmben megszólaló egykori foglyok jelentős része (Faludy György, Sztáray Zoltán, Nyeste Zoltán stb.) maga is megírta személyes visszaemlékezését a táborban töltött időszakáról.

A táborban talán még a többi lágerhez képest is szörnyűbb körülmények között tartották a foglyokat (egy-egy barakkba átlagosan 160 őrizettest zsúfoltak össze), akik ki voltak téve a szadista ávos őrszemélyzet kénye-kedvének. Mindennaposak voltak a verések, fogdába zárások, gúzsbakötések. A tábor felállítása után néhány hónappal létrehozták a mindenkitől elkülönített büntetőbrigádot, amelynek tagjait rendszeresen kemény fizikai munkára vezényelték. Klébl Márton volt rab erről így nyilatkozott:

A büntetőbrigádot 1950 decemberében hozták létre. Felállítása mindenkit megdöbentett. Sokunk akkor vesztette el teljesen a reményt, akkor vált meggyőződésünkkel, hogy a tábort a megsemmisítésünkre szervezték, csak amíg lehet még hasznot húznak belőlünk a halálunk előtt.⁴⁰

Dr. Hoyos János így emlékezett a brigádról:

[...] vasárnap is kirendeltek bennünket például havat lapátolni olyan helyre, ahol nem ártott a hó senkinek, csak azért, hogy fogyasszák az energiánkat, fogyasszák az ellenálló képességünket. Meg is mondták nekünk. Volt egy őr, aki azzal szólított meg minket, hogy: „Emberek, ha rendesen viselkednek, úgy bánok magukkal, mint emberekkel” – ez lehetett a legjellemzőbb talán az egész mentalitásukra.⁴¹

Az internáltakat a tábor melletti Csákánykő nevű kőbányánál dolgoztatták, ahol napi 14–16 órában követ bányásztak, miután a kőfalat robbantással meglazították. Az ember-telen hajsza és a megfelelő eszközök hiányában gyakoriak voltak a halálos balesetek. 1951

³⁸ Vö. BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 120.

³⁹ A legutóbbi kiadás: *Recsk 1950–1953. Egy titkos kényszermunkatábor története*, szerk. Böszörményi Géza – Gyarmathy Livia – Kiczenko Judit, harmadik, bővített kiadás, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2006. Az interjúk mellett a kötet tartalmazza az örök és a rabok névsorát is, melyet Bank Barbara állított össze.

⁴⁰ *Uo.*, 102.

⁴¹ *Uo.*, 139.

nyarán megépült a vasútállomás melletti alsótábor, ahol 150-en dolgoztak (ide drótkötélpályán szállították a kötömböket).

Állandó volt az élelemhiány. A rabok által a „nagy éhezés időszakának” nevezett periódus 1950 őszén vette kezdetét, és nagyjából 1952 márciusáig tartott. Nyeste Zoltán így emlékezett erről:

A legszörnyűbb nem a kínzás, nem a verés, nem a végkimerülésig hajtott munka, hanem az a rettenetes éhezés volt, amikor az ember már egy éve, már két éve nem lakott jól. Amikor füveket húzgálok ki, és próbálom, hogy a gyökerét meg tudom-e enni. Amikor makkot és minden egyéb ehetetlen termést a fákról próbálok megenni. Amikor már alig tudok menni. Akkor már minden sejt éhes az emberben. Az valami olyan borzalmas, megalázó szenvedés, hogy ennél rosszabbat nem tudok kitalálni.⁴²

1951 májusában egy kis csoportnak sikerült megszöknie a táborból. A szökevényeket elfogták, egyedül Michnay Gyula tudott megmenekülni, aki már a buda-déli táborból is megpróbált kitörni. Michnay nyugatra menekült, 1951 őszén a müncheni Szabad Európa Rádióban beszámolt a tábor létéről, és felsorolta az általa megjegyzett foglyok neveit. Sok család ekkor hallott több év után újra szerettéről. A külvilág pedig először értesült arról, hogy Magyarországon is kényszermunkatáborokat működtet a hatalom. Elképzelhető, hogy emiatt javítottak 1952 márciusában az élelmezésen, és igyekeztek demonstrálni azt, hogy Recsken pusztán szokványos börtönmunka folyik. Bárhogy is történt, az tény, hogy a táborlakók egy tizede (kb. 130 fő) 1953 nyaráig elpusztult a megfeszített munka, az éhezés, a betegségek és a kínzások következtében.

(*Tiszalök és Kazincbarcika – hadifoglyok és külföldiek munkatáborai*) A tiszalöki tábor a helyi vízerőmű építkezése mellett építették fel 1951 tavaszán, hogy munkára fogják az odaszállított internáltakat. Ide elsősorban külföldi állampolgárokat és volt hadifoglyokat vittek.⁴³ Különösen nagy volt a görög őrizetesk száma. Mellettük számos jugoszláv személy is tartózkodott a táborban, hiszen 1948-tól megromlott Moszkva és Belgrád között a viszony, a magyar–jugoszláv határsáv 1953-ig hidegháborús frontvonallá vált. A déli határsáv mentén élő délszláv lakosság jelentős részét kitelepítették illetve internálták (Zala megyétől Békésig terjedő sávban).⁴⁴ A hatalom mindenkit gyanúsaként tartott, aki a déli szomszédoktól érkezett, azokat is, akik semmit nem követtek el, sőt már le is telepedtek a szocializmust építő Magyarországon. Jó példa erre Juhász József volt „jugó” internált esete, aki az alábbiakat idézte fel:

Községünket 1944 decemberében szabadította fel Titó hadserege. Akkor minden fiatalat besoroztak jugoszláv katonának. [...] Én 1946 júliusában átszöktem a határon és jelentkeztem a magyar határőröknél. Ezek elvittek a határőrség parancsnokságára [...], majd Szegedre küldtek, ahol a polgári hatóságoktól igazolást és engedélyt kaptam,

⁴² Uo., 141.

⁴³ Vö. BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 120.

⁴⁴ Lásd FÖGLEIN Gizella: *A nemzetiségi oktatás jogi szabályozása Magyarországon, 1945–1956*, Levéltári Szemle 1990, 24.

hogy dolgozhatok. [...] 1949 decemberében este 11 óra körül zörgettek az ajtómon és négy civil fegyveres jött be. Utasítottak, hogy öltözzek fel és menjek velük. [...] Bevittek Szegedre a Tisza Szállóban lévő ÁVH-s laktanyába és vallatni kezdtek egy olyan emberről, akinek a nevét tőlük hallottam először. Mivel tagadtam, hogy ismerem, jól összeverték. [...] Kértem én, hogy miért? Azért, mert Titó katonája voltam? Nem jószántamból és főleg nem önként mentem katonának. És pont itt csinálták ezt velem Magyarországon, ahova én menedékkért jöttem. [...] Egy hónapi kínzás után megbilincselve vonattal felvittek Pestre, az Andrásy útra, hol alá kellett írnom egy nyilatkozatot, hogy illegálisan jöttem át a határon és részese voltam a lengyelkápolnai kulák zendülésnek. Én akkor talán még a halálos ítéletemet is aláírtam volna, csak megszabaduljak a kínzásoktól. Ezután Pestről Kistarcsára vittek. Ottani életemről itt nem beszélek, mert azok már ismertek. Talán annyi elég, hogy amikor 1953 augusztusában Tiszalökre hoztak, nekem megváltásnak tűnt, pedig itt sem bántak kesztyűs kézzel az internáltakkal. Itt levegőn lehettem, volt szabadidő és dolgozhattam.⁴⁵

Más visszaemlékezők is arról írtak, hogy Recskhez, Kazincbarcikához és Kistarcsához viszonyítva Tiszalökön elviselhetőbb volt az életük.

1953-ban, a tábor felszámolásakor fokozatosan engedték el a rabokat. Először azokat a német nemzetiségű volt hadifoglyokat bocsátották el, akik az NDK-ba akartak távozni, augusztusban sorra kerültek azok az internáltak, akik Magyarországon akartak letelepedni. Ezután kb. 1000 olyan fogoly maradt, aki az NSZK-ban kívánt letelepedni.⁴⁶ Az ÁVH-s őrszemélyzet nem tájékoztatta megfelelően a rabokat, akiknek továbbra is dolgozniuk kellett. Október 4-én gyűlést hívtak össze, ahol az új táborparancsnok beszédet tartott, de semmi konkrétumot nem mondott az elkeseredett őrizeteseinek. Az éveken át halmozódó feszültségek végül kirobbantak: a gyűlésen felszólaló rabokat elkülönítették az ávosok, mire az egyik besúgó fogolyra rátámadtak rabtársai (a férfit a lincseléstől az őrség mentette meg). Ezután az internáltak kirohantak az udvarra, és követelték, hogy engedjék közéjük elkülönített társaikat. Végül az örök belelőttek a tömegbe, melynek következtében öt német nemzetiségű internált meghalt, és legalább 30 fő megsebesült. Az ÁVH igyekezett előre megszervezett felkelésnek beállítani az esetet, és meg is találták a két „szervezkedőt”: Finn Ferenc és Huber Ferenc internáltakat, akik ártatlanok voltak, a táborlakók elégedetlensége teljesen spontán robbant ki. Mindenesetre a lefolytatott „vizsgálat” megállapította, hogy „Finn nyíltan uszított, hogy az internáltak körében hitetlenséget keltsen szabadulásuk ügyében. A táborparancsnokság utasításait az internáltak felé elferdítette és azokat arra izgatta, hogy szembehelyezkedjenek a táborparancsnoksággal és a táborrenddel.”⁴⁷ 1953. október 17-én a Budapesti Központi Hadbíróság Finnt hat, Hubertet öt év börtönre ítélte.

⁴⁵ GÖRBEDI Miklós: *1020 nap az őrtornyok árnyékában. A tiszalöki hadifoglytábor története*, Tiszalöki Költségvetési Üzem, Tiszalök, 1990, 40–41.

⁴⁶ *Uo.*, 94.

⁴⁷ ÁBTTL 4.1. A-507. Kimutatás a Tiszalöki Internálótáborban levő hadifoglyokról, 1953 (Finn Ferenc és Huber Ferenc ügye), 3.

A kazincbarcikai internálótábort 1951 októberében állították fel és 1953. szeptemberig működtették. Kb. 1000–1100 fogoly raboskodott a lágerben. Itt is sok volt hadifogoly és volt csendőr tartózkodott, de számos külföldi állampolgár is. Velük építették fel a Borsodi Vegyi Kombinátot, de a helyi hőerőműbe is vezényeltek internáltakat kényszermunkára. Az embertelen bánásmód miatt itt is több internált életét veszttette, a halottak egy részét valószínűleg a már bezárt nagybarcai bánya szellőzőaknájába dobták.⁴⁸

(Egyéb táborok) Recsk, Kistarcsa, Buda-Dél, Tiszalök és Kazincbarcika mellett számos egyéb elkülönítő hely létezett Magyarországon 1948 és 1953 között. Ezekről egyelőre elég kevés információnk van, feltételezésem szerint egy részüket csak ideiglenes jelleggel működtetette a hatalom, a többi tábor túlszűfolttsága miatt.

Biztos, hogy létezett egy internálótábor Bernátkúton, amiről nagyon kevés forrás került eddig elő. A legtöbb itt tartózkodó internálnak ez már a harmadik internálási helye volt. Sokan kerültek ide Kistarcsáról és Recskről is.⁴⁹

Szintén rejtélyes a Kecskemét melletti Korhánkőz története. Mindössze néhány hónapig létezett a láger (1951 júniusától 1951 októberéig), kb. 250–300 főt őrizhettek itt, főleg volt hadifoglyokat, akiket aztán Tiszalökre és Kazincbarcikára irányítottak. Egy részüket barakkokban helyezték el, és szovjet laktanyák építkezésére irányították, másik részükkel földalatti hangárokat építettek, és bunkerszerű építményekben helyezték el őket.⁵⁰

Hejcére a katolikus egyház számos püspökét internálták. Köztük volt Pétery József váci, Badalik Bertalan veszprémi püspök és Hász Brokát karmelita rendfőnök is. A körülmények itt emberségesebbek voltak.⁵¹

A KÖMI által irányított üzemekben, bányákban és építkezéseken is dolgoztak internáltak (egyébként a KÖMI felügyelte Recsk, Tiszalök, Kazincbarcika és Bernátkút kényszermunkásait is), köztörvényes elítéltekkel együtt. Az internált munkásokat ideiglenes jelleggel felállított táborokban helyezték el. 1953. január elején a következő bányaüzemek/építkezések mellett működtek lágerek: Kisgyón, Szuhakálló, Várpalota, Oroszlány, Ormospuszta, Csolnok, Farkaslyuk, Tóláp, Csékút, Annabánya, Síkvölgy, Inota, Oroszlány, Tatabánya, Sajóbábony, Miskolc, Ajka, Komló (itt 1953 tavaszától nemcsak a kőbányában, hanem a szénbánya két aknaüzemében is foglalkoztattak internáltakat és elítélt rabokat).⁵²

Az amnesztia – az internálótáborok felszámolása

1953 elején több mint 40 000 fő volt letartóztatásban illetve internálásban. Sztálin 1953. március 5-i halálát követően enyhülés következett be a Szovjetunióban. Március

⁴⁸ GÖRBEDI Miklós: *Az árnyékok hosszúra nyúlnak. Kiegészítés Kecskemét–Tiszalök–Kazincbarcika kényszer munkatáborainak történetéhez*, „Október 4.” Baráti Társaság Tiszalöki Tagozata, Tiszalök, 1998, 213.

⁴⁹ Lásd BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 121.

⁵⁰ Lásd GÖRBEDI: *Az árnyékok hosszúra nyúlnak*, 11.

⁵¹ TOMKA: *I. m.*, 83.

⁵² Lásd T. VARGA: *I. m.*, 170–171.

27-én amnesztiarendeleletet adtak ki, melynek nyomán több ezren szabadultak ki a börtönökből és a munkatáborokból. Rákosi – ellentétben korábbi magatartásával – ezúttal nem követte szolgáian a szovjet példát. Ezért május végén Moszkvába rendelték, ahol javasolták neki is az amnesztiarendelelet kidolgozását, a törvénytelenségek felülvizsgálatát. Erre az MDP vezetője ígéretet tett, de semmi jelét nem adta annak, hogy komolyabb változtatásokat kívánna életbe léptetni. Ezért többedmagával ismét Moszkvába hívták, ahol keményen fejére olvasták azt a sztálini politikát, amit addig elvártak tőle. Rákosi és köre elismerte a hibákat. Gerő Ernő, a szűkebb vezetés egyik tagja így nyilatkozott:

A helyes az lenne, ha bármely állami szerv felismeri az általa elkövetett hibát, őszintén elismeri és kijavítja. Nálunk nem ez történik. Az ÁVH pl. az igazságtalanul letartóztatott embereket gyakran nem engedi szabadon, ha nincs ellene semmi bizonyíték, hanem éveken át internálják őket. Túrhetetlen állapot ez egy jogállamban. Meg kell teljesen szüntetni az internálás rendszerét. A dolgozóknak biztosaknak kell lenni abban, hogy ha tévedésből letartóztatják, kivizsgálják az ügyét, rövid idő alatt tisztázzák, kiengedik és rehabilitálják.⁵³

A szovjet vezetés nyomására a párt vezetősége ezúttal megígérte a hibák kijavítását. 1953. június 27–28-án az MDP Központi Vezetősége határozatot hozott többek között az amnesztiáról, az internálótáborok feloszlásáról:

Az Országgyűlés küszöbön álló ülése elé törvényjavaslatot kell terjeszteni az amnesztiáról, és az amnesztiatörvény alapján szabadon kell bocsátani mindazokat, akiknek bűne nem olyan súlyos, hogy szabadon bocsátásuk az állam biztonságát, vagy a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztetheti. Meg kell szüntetni az internálások rendszerét és fel kell oszlatni az internálótáborokat.⁵⁴

Minderről az ország közvéleménye Nagy Imre, az új miniszterelnök parlamenti programbeszédéből értesülhetett 1953. július 4-én.

1953. július 26-án az 1034/1953. MT sz. határozat rendelkezett a rendőrhatalmátörizet alá helyezés (internálás) intézményének megszüntetéséről, a kitiltások, kitelepítések feloldásáról, a táborok felszámolásáról.⁵⁵ Július 2-ra elkészült az a munkaterv, amely az internálások felülvizsgálatával foglalkozott.⁵⁶ A dokumentum szerint a rendőrhatalmátörizetesek összlétszáma 5036 fő (ebből 2692 fő az internált és 2344 fő az egykori hadifogoly). Az internálások felülvizsgálatára ún. felülvizsgáló bizottságokat állítottak fel, melyek július 1-jén kezdték meg munkájukat és a hónap végén fejezték be.

⁵³ Jegyzőkönyv a szovjet és a magyar párt- és állami vezetők tárgyalásairól (1953. június 13–16.), közli T. Varga György: *Múltunk* 1992/2–3., 234–269, az idézet: 257.

⁵⁴ A Központi Vezetőség határozata a párt politikai irányvonalában és gyakorlati munkájában elkövetett hibákról, s az ezek kijavításával kapcsolatos feladatokról (1953. június 27–28.) = *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*, főszerk. Izsák Lajos, Napvilág, Budapest, 1998, 203.

⁵⁵ BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 126.

⁵⁶ ÁBTTL 4.1. A–508., 4–7.

Az országban 58 szabadítóbizottságot hoztak létre, amelyeknek intézniük kellett a börtönökből, kitelepítőtáborokból és az internálótáborokból való szabadulásokat. Az ÁVH által internált és kitelepített személyeket több hullámban helyezték szabadlára augusztus 2. és október 31. között.⁵⁷ Kezdetben naponta a legkevesebb személyt Recskről és Kazincbarcikáról szabadították, míg a legtöbbet Tiszalökről és Kistarcsáról, hogy a későbbiekben a kiürült helyeket a recski, kazincbarcikai és más internálótáborokból Kistarcsára átszállított internáltakkal népesítsék be, akikre ott kihallgatás és bírósági tárgyalás várt.⁵⁸

Először a betegeket, öregeket és a „kisebb bűncselekményekért” elítélteket engedték el. Augusztusban naponta kb. 50 fő szabadult, míg szeptember 1-jétől naponta 100 fő szabadulhatott a négy legnagyobb táborból (Recsk, Kazincbarcika, Tiszalök, Kistarcsa) összesen. Sokakra várt még többéves börtönbüntetés, mások nem térhettek vissza lakóhelyükre. Az internáltak jelentős részét rendőrhatalósági felügyelet alá helyezték, ami azt jelentette, hogy rendszeresen jelentkezniük kellett az illetékes szerveknél, éjjel nem hagyhatták el az otthonukat, a rendőrség rendszeres házkutatást tartott náluk, nem távozhattak el engedély nélkül más településre stb. Az állam tehát továbbra is erős megfigyelés alatt tartotta az egykori őrizeteket.

Bár az internálótáborokat 1953-ban felszámolták, a törvénytelen ségeknek ezen kirívó formájától egyelőre még nem szabadulhatott meg a magyar társadalom. Néhány évvel később ugyanis a hatalom újabb okot talált a rendőrhatalósági őrizet felújítására: az 1956-os forradalmat és szabadságharcot.

Elhagyott csizma

⁵⁷ Lásd BANK: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai*, 128.

⁵⁸ ÁBTL 4.1. A-505., 26.